

Presa româno-americană: Un studiu de caz – ziarul „Lumea liberă” din New York

Mihaela ALBU

„Lumea liberă”, un ziar româno-american care nu a apărut cu foarte mult timp înainte de 1989, este totuși publicația care a reușit să se constituie într-un reper principal al românilor din exil, într-o oglindă a vieții și a aspirațiilor acestora, dar mai ales într-o armă de luptă anticomunistă. Până în 1989, dar și o bună perioadă după aceea, „Lumea liberă” a însemnat pentru cititorii săi principala sursă de informare în legătură cu tot ce se întâmpla în țara pe care fuseseră nevoiți să o părăsească, dar și în legătură cu variatele acțiuni de protest ale conaționalilor de pe tot globul. Din reportajele de la diversele evenimente legate de România, care au avut loc în New York (în principal) sau în alte orașe americane ori europene, cititorul de astăzi are în față o pagină de istorie referitoare mai ales la susținuta opoziție anticomunistă. „Lumea liberă” a fost o îmbinare permanentă de actual și istorie, de luptă împotriva comunismului și dezvăluiri ale unor documente secrete, punând astfel evenimentele care au dus România sub stăpânire sovietică în altă lumină; pe de altă parte, întâlnim reproduse aici mărturiile ale unor participanți direcți la istorie, dar și ale unui fost agent securist însărcinat de Ceaușescu să ucidă dizidenți. Activitățile culturale desfășurate de românii imigranți sunt și ele consemnate și amplu comentate. Aici găsim pagini de istorie romanțată (Cum să te măriți cu un rege), dar sunt aduse la cunoștința cititorilor și nume de scriitori din exil, fiind reproduse fragmente din operele lor. Un studiu sociologic își poate afla de asemenea o sursă importantă în paginile ziarului din cele mai variate perspective.

Într-un cuvânt, „Lumea liberă” este un ziar care poate fi receptat astăzi ca un document al vieții românilor americani, iar partea studiată și comentată în lucrarea de față (anii 1988-1990) se constituie ca reper al memoriei exilului românesc, fiind o piesă însemnată a mozaicului din care nădăjduim să ajungem a cunoaște o suprafață din ce în ce mai întinsă.

Exilul românesc – privire generală

Istoria exilului românesc nu are, cu rare excepții, rădăcini prea îndepărtate în timp. Românii sunt în general un popor legat de pământ sau am putea spune că ei sunt, așa cum îi vedea Mircea Eliade, urmașii a două categorii distincte – agricultorii și păstorii, aceștia din urmă având mai pregnant înrădăcinat dorul de aventură. Totuși, dintre cei plecați pe alte meleaguri puțini vor fi fost simpli aventurieri. Cei mai mulți și-au părăsit cu greu locul de baștină, plecând în majoritatea cazurilor din rațiuni politice sau economice.

Exilul românesc de după instaurarea comunismului (care este și cel mai reprezentativ, mai ales din punctul de vedere care ne interesează în cazul de față, adică cel cultural) a fost precedat de cel antebelic. Perioada contemporană însumează o altă categorie. De regulă, în categoria exilaților îi integrăm numai pe cei care au plecat din țară până la 22 decembrie 1989.

Este deja un loc comun să afirmăm că, de-a lungul timpului și de-a latul terrei, oriunde s-au așezat românii plecați departe de țară, aceștia au luat cu ei dragostea de limbă română, dar și de carte românească, încercând, pe cât le-a fost în putință, să-și păstreze identitatea. Ei au ținut permanent alături de ei, pe lângă dorul de casă, mai ales limba și spiritul culturii în care s-au format.

Cei care au fugit din calea comunismului, mai cu deosebire, au fondat organizații, au înființat ziare și reviste, edituri chiar, realizând împreună, prin conlucrare, cu scopul principal de continuitate a identității și de promovare a culturii române, așa cum observa una dintre cercetătoarele fenomenului exilului, Eva Behring, un fel de „rețea”¹. Astfel, nevoia de carte românească, în condițiile izolării totale de țară, nevoia de menținere în interiorul culturii române i-a determinat să înființeze reviste și ziare, să editeze cărți, să deschidă librării și chiar biblioteci.

Un ziar românesc la New York și „rostul” său. Începuturile

Un fenomen similar – de încercare de menținere a identității – se întâmpla firesc și cu intelectualii români din New York. Dar, pe lângă această dorință, necesitatea de informare asupra a ceea ce se întâmpla în țara din care evadaseră, dar mai ales – sau în strânsă legătură cu aceasta – necesitatea de a ajuta la înlăturarea sistemului dictatorial și la eliberarea celor rămași în România i-a determinat pe câțiva dintre ei la acțiuni diverse. Astfel, un grup restrâns hotărâ – în anii în care de acasă veneau știri despre viața din ce în ce mai grea a conaționalilor – să înființeze un ziar săptămânal românesc. Acesta era menit să fie tribuna prin care să-și exprime ideile, dar mai ales modalitatea de informare a cititorilor despre situația din țara ocupată de comunism și deopotrivă despre activitatea celor care (din afară sau chiar dinăuntru) încercau prin toate mijloacele să o salveze. Fondatorii îi vor invita să li se alătore pe toți cei care vor dori să pună umărul la demersul lor („Îi așteptăm pe toți cei care au un cuvânt de spus, un gând de schimbat”²), le promet că vor fi „gazdă primitoare” pentru a participa împreună „la marile sau micile confruntări.” Astfel, încă de la primul număr, editorii își vor exprima intenția de a intra în dialog cu cât mai mulți cititori și vor preîntâmpina întrebarea firească a acestora, întrebare legată de „rostul unei publicații în exilul românesc”, aducând argumente privind necesitatea apariției ei în acele momente.

Numele ales – „Lumea liberă” și, pentru că apărea în spațiul american, titulatura era bilingvă, adăugând la titlul românesc traducerea în limba engleză – „The Free World”, având ca subtitlu „săptămânal independent al tuturor românilor”, iar în limba engleză „An Independent Romanian Weekly”. În format mare, săptămânalul „Lumea liberă” a avut la apariție 28 de pagini, cu variații uneori de 32 de pagini. Numele a fost pentru început, așa cum am specificat, „Lumea liberă. The Free World”, pentru a fi schimbat apoi la numărul 68 (fără niciun avertisment și cu altă casetă de redacție!) în „Lumea liberă românească”³, revenindu-se apoi (în 2001) la primul titlu.

---

¹ Vezi Eva Behring, *Scritori români din exil (1945-1989)*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001, p. 45.

² Vezi „Lumea liberă”, nr. 1, 18 oct. 1988.

³ Motivul îl vom afla în scrisoarea Mioarei Avramescu către redacția revistei „Conexiuni”, scrisoare-drept la replică a celei ce a fost un timp implicată în editarea ziarului. Astfel, Mioara Avramescu, soră cu Dan Costescu, explică: „Din ianuarie 1990 (nr. 68), ziarul își adaugă la numele său și adjectivul «Românească», intitulându-se astfel «Lumea Liberă Românească» și păstrându-și acest titlu până la sfârșitul anului 2001, odată cu preluarea editării sale de către Timotei Ursu. Această schimbare a titlului s-a datorat faptului că, în

Fondat la 8 octombrie 1988 de către câțiva entuziaști/ lucizi intelectuali care au înțeles necesitatea unei „tribune”⁴ echidistante, echilibrate⁵ pentru exprimarea opiniilor românilor din exilul american, ziarul acesta a rămas în conștiința cititorilor ca fiind – înainte de 1989 – un real stindard de luptă anticomunistă. În paginile sale, prin frazele semnatarilor articolelor despre situația din țară, despre abuzurile lui Nicolae Ceaușescu și ale conducătorilor comuniști – mai mari sau mai mici – împotriva oamenilor obișnuiți sau împotriva unor scriitori sau jurnaliști, se cerea mobilizarea prin toate mijloacele pentru înlăturarea comunismului. Aflați în lumea liberă, autorii articolelor știau mult mai multe din ceea ce se petrecea la acea oră în lume și înțelegeau totodată mult mai clar că sistemul comunist în țările din estul Europei (inclusiv România) nu mai poate dura prea mult. De aceea în ziar – așa cum vom citi într-un articol al cărui titlu trimite direct la conținut⁶ – va fi avertizată conducerea de la București că „istoria nu cunoaște îndurare”.

Pentru frontispiciul ziarului, drept *motto*, redactorii au ales un citat din Nicolae Bălcescu, exprimându-și astfel crezul pentru care vor milita prin intermediul publicației al cărei nume vorbește de la sine – „Lumea liberă”. De aceea citatul din Bălcescu se referă expres la libertate pentru că acest deziderat va fi leit-motivul majorității paginilor scrise de jurnaliștii și colaboratorii ziarului: „Dumnezeu a lăsat libertatea pentru popoare și cel ce luptă pentru libertate se luptă pentru Dumnezeu”.

Anticipând întrebările și purtând, prin intermediul publicației, un dialog permanent cu cititorii, membrii „colegiului redacțional”⁷ își vor justifica demersul chiar în editorialul de început, deschizând (cu un an și ceva înainte de revoluția din 1989) seria unui ziar care va apărea (cu unele întreruperi) din 1988 până în 2005.

Din primul editorial, semnat de Andrei Bardescu, directorul publicației la acea dată, și intitulat chiar „Rostul nostru”, cititorul (cel de atunci, dar și cel de acum) va înțelege puternica legătură cu țara și adâncă implicare în lupta anticomunistă a celor ce porniseră pe drumul anevoios al editării unui ziar săptămânal.

„România se află pe marginea prăpastiei. Opera de distrugere a Neamului românesc, începută de comuniști acum aproape o jumătate de secol, e pe cale de a fi

---

urma retragerii din redacție a lui Andrei Bardescu – impusă de către Dan Costescu și Cornel Dumitrescu, din cauza gestionării fondurilor bănești ale ziarului necorespunzător efectuată de Bardescu – gestiunea ziarului iese din contul lui, ziarul fiind înscris cu cont propriu la bancă și la autoritatea competentă, astfel că era obligatoriu să poarte un titlu diferit față de cel anterior.”

⁴ „Am apărut pentru că vrem să punem la dispoziția românilor de bună credință *Tribuna liberă* a ziarului nostru, pentru un schimb civilizat și eficient de idei și opinii, pentru a găsi împreună căile de urmat pentru o renaștere națională într-o Românie liberă și independentă.”

⁵ „...căutând răspunsul în presa liberă românească ce apare în exil (la întrebarea „ce putem face noi, cei care trăim în Lumea Liberă, pentru a-i ajuta pe frații noștri în presa liberă românească”, n.n.), am fost impresionați de risipa de energie, competența și talentul cu care reprezentanți valoroși ai intelectualității noastre dezbăt anumite probleme. Am fost impresionați de diversitatea opiniilor exprimate, dar în același timp am fost îndurerăți că, nu de puține ori, aceste opinii se transformă în polemici inutile, între grupări antagoniste, sau calomnii și invective personale.”

⁶ Articolul *În istoria de noblețe a presei românești*, din nr. 29 (22 aprilie 1989), semnat de Cătălin Georgescu, scris în apărarea scriitorilor persecutați (Andrei Pleșu, Mircea Dinescu, Dan Deșliu), se încheie cu următoarea frază: „Luați seama, domnilor tovarăși, epoca tremură, iar istoria nu cunoaște îndurare”.

⁷ Andrei Bardescu, Teodor Costescu, Cornel Dumitrescu, Cătălin Georgescu, George Pietraru; Valentin Verzeanu (subredacția californiană), Constantin Mareș (corespondent pentru Germania de Vest), Sorin Pamfil (corespondent pentru Franța).

desăvârșită. Un popor, legat prin toate fibrele de cultura și civilizația occidentală, a fost readus în epoca preistorică a cărui singură preocupare era vânătoarea hranei de fiecare zi.” „Românul a ajuns cerșetor în propria lui țară”, se spune în continuare. Convinși că, „independent de divergențele create în mod artificial”⁸, exilul „a dobândit o maturitate politică care cere o informare competentă și într-o frecvență mărită”, acest grup de intelectuali a găsit – ca mod de a contribui la această informare și la a ajuta comunitatea românească din New York – înființarea unui ziar românesc. „Și atunci hotărârea a fost luată. Ea reprezintă certificatul de naștere al ziarului «Lumea liberă»”, se mai spune în „actul” de înființare, căci așa ar trebui receptat editorialul din 8 octombrie 1988. Speranța exprimată la apariția ziarului se subliniază încă o dată ca fiind aceea „de a contribui la unirea tuturor forțelor exilului pentru cauza eliberării Patriei noastre.” Despre unire scrie și Dan Costescu în prima sa „convorbire” cu cititorii (rubrica se va numi constant de acum înainte „Dan Costescu de vorbă cu cititorii”). Astfel, acesta va afirma metaforic că „hora noastră e mare, iar mâinile fiecăruia abia așteaptă să se prindă cu ale celorlalți.”

Această dorință de unire, această luptă „împotriva dezbinărilor” îi va conduce pe membrii colectivului redacțional și la apelul de asociere cu celelalte publicații ale exilului românesc.

O unire pe toate planurile în lupta anticomunistă va fi astfel unul dintre țelurile celor care vor conduce ziarul până în decembrie 1989 și chiar mult timp după aceea.⁹

Nu întâmplător, în afara articolului de fond, scris, așa cum am specificat anterior, ca o explicație pentru necesitatea apariției în acel moment a unui ziar „al tuturor românilor”, ziariștii au plasat pe prima pagină, în poziția cea mai avantajoasă, o fotografie care reprezintă o parte dintre participanții la Festivalul Internațional al Românilor – „Romfest 88” și la Congresul Mondial Românesc, desfășurate nu cu mult timp în urmă (30 septembrie și 1-2 octombrie 1988) într-o zonă cu masivă concentrație de populație românească, și anume la Cleveland, Ohio. Cititorul de atunci (și de astăzi) avea (are) astfel informații legate de o parte dintre organizațiile românești din exil, ca și despre activitățile acestora.

Un amplu reportaj de la cele două evenimente (considerate a fi fost „un singur organism”) va fi apoi inserat în paginile 6-7, unde se vor da semnificative detalii despre secțiile științifice (istorie, cultură și știință), dar și sportive, precum și nume importante ale exilului românesc. Printre participanți îi aflăm pe prof. Nicolae Iliescu de la Harvard, pe Dan Cernovodeanu, Aurel Ciufecu, Zahu Pană, pentru a da numai câteva exemple. Din reportaj cunoaștem astăzi și nume ale ziarelor românești din exilul acelui timp, acestea fiind amintite o dată cu delegații fiecăruia, prezenți la Romfest și Congres. Astfel, au fost reprezentate ziarele: „Cuvântul Românesc”, prin George Bălașu și Gh. Rădulescu, „Curentul”, prin Vasile Iliescu, „Libertatea”, prin Ovidiu Vasilescu, „Ecol

⁸ Mulți dintre exilați și-au dat seama că divergențele dintre membrii comunității românești erau create, alimentate, întreținute chiar de către agenți ai securității cu scopul abil al dezbinării pentru a-i împiedica astfel să lupte eficient împotriva conducerii comuniste de la București.

⁹ În numărul 27 din 8 aprilie 1989, într-o „Scrisoare deschisă domnului Al. Berceanu”, sub genericul „Lumea exilului”, semnatarul „scrisorii”, Valentin Verzeanu, consideră că „problema cardinală a exilului nostru (este) UNITATEA” (s.a.), iar mai încolo își întărește afirmațiile, arătând că „nu am altă dorință mai arzătoare decât de a vedea odată înfăptuită unitatea exilului românesc.” (p. 10, s.n.). Acest deziderat pare însă cu greu de împlinit până și astăzi.

României”, prin C. Aronescu, „America”, prin Petre Lucas și „Lumea liberă”, prin Andrei Bardescu, Cornel Dumitrescu, Dan Costescu.

La banchetul de închidere, reporterul subliniază prezența ambasadorului David Funderburk și a soției sale. Despre rolul celor doi în activitatea de informare a opiniei publice mondiale asupra realităților românești, dar și de ajutorare a românilor se va scrie apoi adesea în ziar.

Menirea Congresului, „acest tot mai prestigios for al luptei pentru restaurarea libertății în România”, a fost de a uni toate organismele aparținând exilului românesc.

Menirea ziarului „Lumea liberă” era de asemenea de a lupta pentru libertatea conașionalilor rămași acasă, iar lupta specifică a celor ce scriau se manifesta prin informarea opiniei publice și prin chemarea la unirea tuturor forțelor pentru a obține ajutorul popoarelor libere, îndeosebi al conducătorilor acestora.

Rubrici (privire generală)

Venind în întâmpinarea interesului cititorilor, editorii „Lumii libere” au cuprins în paginile ziarului informații dintre cele mai diverse. Subiecte fierbinți erau cele privind situația celor rămași în închisoarea comunistă, înfometarea, cozile interminabile, frigul, lipsa de libertate, dărâmarea bisericilor, a caselor, dar și reacțiile unor intelectuali la toate acestea, ca și ecoul protestelor lor în conștiința opiniei publice internaționale.

Rubricile anunțate încă de la primul număr și care s-au menținut constant s-au intitulat: „Lumea exilului”, „Scena americană”, „Carnet new-yorkez”, „De la Nistru pân’ la Tisa”, „Din 7 în 7 zile”, „Lectura dvs.”, „Cu degetul pe trăgaci”, „Dan Costescu de vorbă cu cititorii”, „Sport. (Rubrică realizată de Cătălin Georgescu)”, „Lumea în pătrățele”, „Lumea veselă” ș.a. O dată cu numărul 6 este inițiată rubrica „Ultima oră” care, așa cum se sugerează, era menită să informeze cititorii despre cele mai recente evenimente (în general din România, dar și externe, conexe însă cu situația României).

Se poate spune că nu există număr de ziar în care – printr-un articol sau altul – să nu se reflecte preocuparea permanentă a celor din exil în legătură cu realitățile din ce în ce mai dificile ale celor de acasă. Astfel, situația României aflată sub regimul impus de dictatura ceaușistă este analizată sub toate aspectele, rolul articolului de presă fiind deopotrivă de informare, dar și de îndemn la acțiune pentru a elibera țara de comunism. Aspectele sub care este prezentată situația din România cuprind o arie foarte largă - de la politic și până la implicațiile sociale, de la cultură până la aspectele psihologice determinate de controlul securității în toate ramurile vieții individului, de la rezistența prin cultură la acțiunile directe ale celor ce nu mai puteau îndura regimul ceaușist, realitățile de ultimă oră din țară fiind subiect de larg interes de asemenea.

Vom lua spre exemplificare două rubrici cu subiecte din sfera politicului, precum și una culturală.

a) „Lumea exilului”

Începem cu rubrica intitulată „Lumea exilului”, în care cititorii vor găsi titluri ca „Mai aproape de Brașov”, „Brașovul în lume”, „Acțiuni de solidaritate”, dar și „Agenda noului venit”, serial de mare ajutor pentru cei recent sosiți în Statele Unite, cuprinzând informații utile despre modalitatea de integrare în noua țară.

„Lumea exilului” este inaugurată o dată cu numărul 2, la pagina 4 (poziție care nu se va menține constantă!), iar semnăturile sunt și ele diverse.

Cele mai multe articole semnalează activitatea de subminare a regimului de la București de către diverse organizații constituite nu numai de românii din exil, dar și de

luptători pentru salvarea poporului nostru din alte țări europene sau din Statele Unite. Acțiunile acestora sunt dintre cele mai diverse și ar trebui trecute în revistă multe dintre numerele de ziar pentru a avea o idee generală asupra lor. Un exemplu: din numărul 2 (15 octombrie 1988), la pagina 4, aflăm că „un grup de foști cetățeni români, de origine germană, stabiliți în Germania Apuseană au inițiat o zi europeană dedicată României. Adevăratelor sale probleme, adevăratelor sale interese”, așa cum se precizează în articolul „Ziua de acțiune România”.

Peste câțva timp, în numărul 5, (din 5 noiembrie 1988), la pagina 5, sub semnătura lui William Totok, scriitor german originar din România, apare articolul intitulat „Acțiuni de solidaritate cu poporul român”.

Exemplele ar putea fi încă multe. S-au constituit organisme de luptă împotriva regimului de la București, dar și de informare a occidentului asupra situației din România. Un alt organism nou înființat este anunțat de fostul deținut politic Dan Cernovodeanu (oaspete în octombrie 1988 la redacția „Lumii libere” și prezentat de Dan Costescu, autorul interviului, ca „activ pe frontul luptei anticomuniste, publicist, un nume întâlnit des sub semnătură proprie sau repetat în presa combativă a exilului nostru”). Noul organism despre care va vorbi cel interviuat este Congresul Mondial Românesc, la care au aderat 43 de organizații și la care Dan Cernovodeanu a fost ales vice președinte. Obiectivul Congresul Mondial Românesc – „lupta anticomunistă, urmărind eliberarea țării de sub acest regim.” Congresul a fost salutat de însuși regele Mihai, dar și de kongresmenii americani.

Suntem așadar la început de an istoric 1989. Personalități din multe țări ale lumii, oameni politici, jurnaliști, posturi de televiziune etc. iau atitudine și comentează despre unul dintre cele mai dure regimuri comuniste, iau atitudine împotriva tuturor formelor de distrugere a poporului român sau a satelor românești, încearcă să ajute pe cei ce au curajul în interiorul țării să se opună regimului, iar ziarul newyorkez le consemnează cu promptitudine.

b) „De la Nistru pân’ la Tisa

O altă rubrică – pe care o vom găsi aproape constant¹⁰ începând chiar cu numărul 1 – este intitulată „De la Nistru pân’ la Tisa”. De bună seamă, titlul acesta, care reproduce un celebru vers din interzisă *Doină* eminesciană, va fi având o puternică valoare de sugestie la acea dată cu specială referire la situația disperată din țară.

Vom da și aici numai câteva exemple din lipsă de spațiu.

Astfel, la pagina 11 a primei ediții sunt cuprinse sub acest generic trei scurte articole, nesemnate: „Propuneri, din păcate fără ecou”, „Mașina de tocat ... decrete” și „Mai trăiesc partizani români în Rusia?”. Primul reproduce o scrisoare anonimă (sub pseudonimul „Românul Inovator”) trimisă prin poștă la data de 7 noiembrie 1987¹¹ pe adresa CC al PCR. Deși propunerile sunt dintre cele mai realiste și de maximă stringență¹², acestea nu vor avea urmarea așteptată, ci una – paradoxală, dacă vom gândi

¹⁰ În numerele 10, 11, 12 nu apare rubrica!

¹¹ A se vedea apropierea ca dată de evenimentele de la Brașov!

¹² Printre aceste propuneri se numărau: „Să se hotărască separarea activității politice de cea a statului”, „să se respecte cu sfințenie programul de lucru”, „să se dea țăranilor spre folosință câte un hectar de pământ arabil”, „să se acorde meseriașilor posibilitatea de a deschide ateliere”, „să se lase televiziunea liberă”, „să se elimine lozinca „totul pentru export” care să fie înlocuită cu „totul pentru noi”. La toate acestea,

în termeni normali, normală, dacă vom lua în calcul anormalitatea deciziilor partidului unic – și anume, așa cum se specifică într-o notă a redacției, „în loc de a se ține cont de propunerile de mai sus, au fost luate măsuri de încuiere a mașinilor de scris”.

O altă scrisoare, așa cum se specifică în nota preliminară, „vine să completeze dosarul tragic al existenței omului de rând din România.” Semnatarul, anonim și el („identitatea nu o pot spune, lesne de înțeles”), dă detalii despre „modul de viață al acestui înfometat popor din toate colțurile de țară, aflat în goană după cele trebuitoare vieții.” Contrar autorului scrisorii anterioare, acesta se adresează direct lui Ceaușescu, încheind în termeni duri de blestem.

În numărul 2, sub rubrica „De la Nistru pân’ la Tisa” se continuă (nerespectându-se însă inserarea la aceeași pagină, dar alocându-i-se un spațiu dublu!) cu un articol intitulat „Inadmisibil!” Autorul (care semnează numai cu inițialele C.D.¹³) scoate în evidență faptul că „adevărata față a regimului comunist din România a ieșit până la urmă la iveală”, subliniind totodată rolul presei din „Lumea Liberă”. Sunt evidențiate astfel „reportajele din presa franceză pe marginea cazului ziaristului Bernard Poulet de la „Le Matin” care, pentru că a încercat să intre în legătură cu disidentul Nicolae Paraschiv, a fost bătut la Ploiești.” În continuare se detaliază cazul unei recente întâmplări (simptomatice) a unui alt ziarist, Pierre Bocev, „specialistul pentru Europa Răsăriteană al marelui cotidian „Le Figaro”, reproducându-se articolul (de luni, 26 septembrie 1988) din ziarul francez, scris cu caractere speciale și aflat sub titlul preluat și de „Lumea liberă”. În articol se spune, printre altele: „Deși nu ești nepregătit, în momentul în care oamenii securității te abordează în plină stradă, ți se strânge inima. La ora nouă seara în centrul Bucureștiului este beznă. Iluminarea străzilor nu mai funcționează decât în amintire. Tocmai ieșeam din locuința arhitectei Mariana Botez, permanent supravegheată din cauza activității sale disidente...” Și mai departe ziaristul povestește că a fost oprit pe bulevardul Dacia de „un milițian în uniformă și de alți trei indivizi în civil” care i-au cerut pașaportul, l-au dus apoi cu o mașină la Inspectoratul de miliție, l-au pus să scoată tot ce avea în buzunare, i-au luat agenda și carnetul de însemnări, i-au interzis să ia legătura cu ambasada pentru că, va scrie apoi jurnalistul francez, „anchetatorul român are toate drepturile”.

Acordând deja un spațiu mai larg acestei rubrici, redacția ziarului înserează în pagina următoare alte articole: „Manifest de solidaritate”, „Argumente reseriste” și o altă subrubrică (care se va repeta de acum înainte) – „Scrisori din țară”.

Intelectualii români și dictatura

S-a scris și s-a vorbit adesea, în special după 1989, despre frica intelectualilor români de a lua poziție împotriva abuzurilor și a situației generale din țară; Monica Lovinescu nota în *Jurnalul* său la vremea respectivă, alți intelectuali care au avut curajul să se opună sub o formă sau alta regimului comunist (Goma, Pleșu, Dinescu ș.a.) comentează adesea în zilele de astăzi despre faptul că nu au fost susținuți de cea mai mare parte a scriitorilor în acțiunile lor. Despre acea „rezistență prin cultură” se vorbește de asemenea ca despre o formă de acoperire a lipsei de atitudine directă sau ca justificare. Și totuși ... chiar dacă au acționat sub formă individuală, dispartă, astăzi

---

semnatarul scrisorii adăuga și necesitatea ridicării problemei Basarabiei și a Bucovinei în cadrul apropiatei Conferințe Naționale a PCR.

¹³ Cornel Dumitrescu (?)

aflăm despre tot mai mulți intelectuali români care și-au riscat libertatea și chiar viața atacând dictatura sau exprimându-și public dezacordul cu cele ce se petreceau în țară.

Astfel, în cadrul rubricii „De la Nistru ...”, este inserată o altă știre – de data aceasta o reacție îndrăzneată a unuia dintre intelectualii cunoscuți, scriitorul Aurel Dragoș Munteanu, redactor la revista „Luceafărul”, care a avut curajul de a-și depune carnetul de partid¹⁴, justificându-și gestul și punctând concepția sa de neacceptare a politicii partidului pe câteva coordonate esențiale: „Îmi exprim dezacordul față de concepția aflată în tezele din aprilie, care stabilește o legătură logică între credința în Dumnezeu și trădarea de Patrie ...”¹⁵ Cu timpul, și alți intelectuali români vor avea curajul să se opună dictaturii. Astfel, în numărul 28, din 15 aprilie 1989, articolul de fond se va intitula „Intelectualii români la orele conștiinței și demnității active”, cititorii fiind informați despre situația unor scriitori importanți (Ana Blandiana, Andrei Pleșu, Mihai Șora ș.a.), dar mai ales despre protestul unor confrăți – din țară și de la Paris – adresat președintelui Uniunii Scriitorilor. O luare de poziție a intelectualilor, de data aceasta din Moldova¹⁶ ocupată de sovietici, o putem citi într-un alt număr de ziar (nr. 5 din 5 noiembrie 1988) și inserată tot la rubrica „De la Nistru ...”. La pagina 7 aflăm un text preluat de la postul de radio „Europa Liberă”, iar cel care îl semnează, cu un transparent și sugestiv pseudonim, Grigore Singurel, relatează o situație de la Chișinău, unde ziarul „Literatura și arta” „a fost supus unor atacuri *bodiulate*¹⁷ din partea presei republicane de partid.” Din fericire, o parte dintre cei mai importanți scriitori au acționat cu curaj și au reușit să o mențină.¹⁸

În numărul 9, la pagina 10 sunt inserate, simetric, două casete verticale din care aflăm noi informații despre acțiuni ale intelectualilor români, unele mai timide, altele mai directe. Astfel, în prima casetă sunt semnalate „încercările subtile” din diverse publicații din țară de a strecura „idei protestatare, chiar condamnări camuflate ale politicii dictatoriale.” Autorii acestor „șopârle” (cum erau codificate în vremea respectivă) sunt academicianul Ștefan Pascu („Momente dificile trec, dar memoria le păstrează”), precum și Vasile Gogea care reușește să publice un întreg text în „Astra” (nr. 204, sept. 1988) un text – cu vădite aluzii în actualitate – despre noile descoperiri referitoare la modalitatea de construire a piramidelor (cu oameni liberi, nu cu sclavi cum se credea).

¹⁴ „Act de o gravitate excepțională”, după cum va menționa semnatarul paginii, unul dintre membrii redacției de altfel, Cornel Dumitrescu. Acesta va mai sublinia „divorțul spiritual dintre scriitorul român și partidul comunist”, înscriind gestul lui Aurel Dragoș Munteanu într-o suită de contestări care începea cu cea a lui Panait Istrati și era continuată de Paul Goma și „finalizată prin acest act de curaj fizic”, curaj desigur, deoarece gestul de frondă al scriitorului se putea solda chiar cu suprimarea sa.

¹⁵ „Niciodată până acum nu se cunoaște cazul unui intelectual scriitor care să se distanțeze pe motive spirituale, de credință în Dumnezeu, în contradicție cu o ideologie ateistă prin excelență”, comentează Cornel Dumitrescu, iar în continuare informează cititorii româno-americani despre personalitatea celui care a sfidat prin gestul său conducerea partidului comunist.

¹⁶ Să nu uităm că rubrica se intitulează „De la Nistru până la Tisa”, cu alte cuvinte toate zonele în care trăiesc români, indiferent de granițele actuale, vor intra în atenția redacției ziarului!

¹⁷ Bodiul era premergătorul lui Simon Grossu, primul secretar al CC local (n.n.)

¹⁸ „„Literatura și arta”, cu silueta lui Eminescu în dreapta titlului continuă să apară. Ce-i drept, campania conducătorilor din Chișinău împotriva acestui ziar scriitoricesc, care în decursul unui singur an și-a dublat tirajul, continuă și ea. Acum ea a luat forma limitării și chiar a interzicerii abonării la acest săptămânal. Redacția lui primește multe scrisori și telegrame în acest sens.”

În numărul 14 (7 ianuarie 1989), la pagina 12, rubrica „De la Nistru pân’ la Tisa” inserează și un text semnat Vasile Mănuceanu, în care autorul semnaleză și comentează cu ironie, dar mai ales cu obiectivitate, „uluitoare epetete” cu care era gratulat Nicolae Ceaușescu de către unii dintre intelectuali, toate acestea contribuind din plin la bine cunoscutul de acum cult al personalității. Fiecare dintre exemple este de un ridicol extrem dacă luăm în considerare cui îi erau adresate. Dar să-l lăsăm pe autor să citeze din ziarele vremii sau din alocuțiunile rostite la diverse întruniri de partid, acesta arătând mai întâi că „Majoritatea acestor grefieri de partid este arhicunoscută. Dar se constată cu ușurință că, în ultima vreme, în sânul tagmei s-a instalat o nervozitate care-i obligă pe membrii ei să se calce pe ștaif, într-o încercare disperată de a născoci noi și uluitoare epetete la adresa șefului de stat. Cadrul elogiilor banale, de banchet electoral, a fost spart acum mai mulți ani de Dumitru Popescu-Dumnezeu, care declarase că partidul este pădurea, iar domnul Ceaușescu este vântul care o mișcă ba la stânga, ba la dreapta. Dar de atunci a curs multă apă pe Dâmbovița și gabaritul ciobului cu tămâie a căpătat dimensiuni grotești. S-ar putea spune că de astă dată laurii acestei întreceri găfăite l-a câștigat Manea Mănescu, care are o vechime respectabilă în meseria de gurist de partid. El ne asigură, de exemplu, că secretarul general este *un erudit și fecund gânditor umanist* și, alunecând ceva mai departe pe acest povârniș cultural, lămurește că domnul Ceaușescu *a sculptat în luminoase imagini culoana înfinită a dezvoltării poporului român de-a lungul veacurilor.*” În continuare, dezvăluie autorul articolului, „Manea Mănescu descoperă existența *unei opere monumentale politice, științifice și umaniste al cărui ilustru arhitect este marele nostru președinte.* (...) Încă un pas la vale pe calea umilinței au făcut anul acesta funcționarii de partid cerându-i de fiecare dată secretarului general, ca lui Harun al Rashid, îngăduința de a-i mulțumi – nu se știe exact pentru ce – sau de a-i trimite o boare albastră de fum de tămâie.”

Atitudinea intelectualului român în timpul dictaturii comuniste este un subiect des abordat în timpul scurs din 1989 până astăzi. Condiția generală a celui care se dedicase cunoașterii în „epoca Ceaușescu” i-a preocupat și pe cei care trăiau într-o lume liberă, în exil, câteva minți lucide scriind și analizând cu obiectivitate sistemul și raportul intelectualului cu acesta.

În rubrica anunțată mai sus, în numărul 15 (24 ianuarie 1989), la pagina 11, Șerban Orescu semnează un articol intitulat chiar „Condiția intelectualului în epoca Ceaușescu”. Autorul face o analiză mai întâi a „conceptului ceaușist de cultură”, pornind de la un fragment din *Jurnalul* lui Mircea Eliade, în care acesta, aflat în exil la Paris, scrie că a convocat în camera sa de hotel, la 16 ianuarie 1949, „vreo cincisprezece intelectuali și studenți români (...) spre a discuta următoarea problemă: Suntem sau nu de acord că azi, dar mai ales mâine, intelectualul va fi considerat (de comuniști) tot mai mult drept adversarul nr. 1 din pricina accesului lui la concepte.” Cele scrise de Eliade (care „nu cunoscuse direct comunismul”) vor fi confirmate de evoluția ulterioară a comunismului în România, așa cum subliniază autorul articolului¹⁹. Acesta analizează în continuare diferențierea care s-a făcut între intelectualul „mănuitor de concepte” (care trebuia – și a fost în mare măsură – înlăturat) și specialiștii pur și simplu (față de care

---

¹⁹ „Ele au fost confirmate de pe cealaltă poziție a adversarilor intelectualității care sunt comuniștii români, de către Dumitru Popescu. Iată ce scria acest pontif în 1974 în paginile «Contemporanului» (...): „Era libertății sociale a omului (Dumitru Popescu viza fără îndoială ceaușismul) trebuie să detroneze o dată cu celelalte privilegii și pe acela care decurge din monopolul științei”.

partidul s-a arătat mai tolerant). Astfel, acest regim „a extirpat una din principalele funcțiuni ale intelectualității: mânuirea conceptelor, învățământul (din care a fost extirpat gimnaziul de cultură generală), politica culturală (din care a fost extirpată orice urmă de liberalism), politica de cadre (menită a descuraja valorile) și mai presus de toate promovarea unui tip de intelectual zis de tip nou²⁰, adesea cu diplome pe puncte”. (...). „Era lui Gheorghiu-Dej și apoi a lui Nicolae Ceaușescu au marcat o scădere vertiginoasă a nivelului intelectualității românești. Partidul, securitatea și cenzura veghează ca acest proces să continue.”

Citând mai departe fragmente din ziarele românești, dar chiar și un citat dintr-un discurs al lui Ceaușescu, Șerban Orescu ajunge la concluzia că „nici un partid, nici un regim comunist nu și-a permis să trateze intelectualitatea cu mai multă desconsiderare decât au făcut comuniștii români. Rezultatele se văd!”

c) Pagini culturale. Autografe la rubrica „Autograf”

Așa cum am arătat prin câteva exemple, *Lumea liberă* s-a poziționat de la început pe o direcție politică și socială și mai puțin cu profil cultural. Dorind totuși să vină în întâmpinarea unei cât mai variate game de cititori și să acopere o plajă cât mai largă de teme și subiecte, redactorii au introdus aproape în fiecare număr o pagină culturală sau cel puțin un spațiu adecvat reproducerii unei poezii scrise de un autor din exil. Numele celor care au semnat în paginile „Lumii libere” sunt și ele diverse, unele de notorietate, altele mai puțin cunoscute în țară.

Multe dintre paginile culturale au fost cuprinse sub rubrica „Autograf”, dar apar uneori și fără a fi subsumate unei rubrici indicate expres.

Vom da un singur exemplu în cele ce urmează, urmând ca lista completă să apară într-o monografie a „Lumii libere” pe care o avem în lucru.

Astfel, un nume important al exilului românesc, precum și un reprezentant al „Poeziei închisorii” a fost **Zahu Pană**, un poem al său (*Răscrucea veacului*) apărând chiar din al doilea număr al publicației, la pagina 4 (în colțul din dreapta, sus), cu datarea cutremurătoare „Jilava, 1948”. Un vers din strofa a doua se referă la „frații” care sunt „ahtiați de dorul libertății” și putem deduce astfel că poemul acesta – cu clamarea năzuinței de libertate – va funcționa pentru proaspătul ziar și ca un crez pe care și-l asumă și îl promovează, începând chiar cu denumirea sa.

Numărul 13, apărut chiar în prag de an nou 1989 (31 decembrie), preia pe prima pagină un „Plugușor din exil”, semnat tot de Zahu Pană. Poetul scrie, de fapt, un alt fel de Plugușor, în care cuprinde, în sinteză, situația României, știind că „nu-i vreme de urat/ ci mai mult de blestemat”, că tot ceea ce îndură țara este rezultatul tratatului de la Yalta, precum și al conducerii ei de către „bâlbâitul ucenic”. De aceea autorul le urează celor de acasă, scriind cu majuscule: LIBERAȚI-VĂ DE FRICĂ!”, prevestind totodată că „Anul care se ridică/ de cum vor cânta cocoșii, / e apusul stelei roșii.”

Dar Zahu Pană a fost și „oaspete la redacție”. În numărul 24 (din 18 martie 1989), la pagina 17, sub genericul „Oaspeți la redacție”, însoțit și de o fotografie, aflăm un interviu al autorului luat de Cornel Dumitrecu. Înaintea reproducerii conversației, „contopită” cu alta transmisă de postul de radio „Europa liberă”, se specifică faptul că a

²⁰ „Odată cu intelectualul de tip nou începuse era mediocrității. Pe bună dreptate spusese Istrate Micescu – unul din marii juriști ai României antebelice: *veți putea expropria inteligențele, dar nu vă veți împroprietări niciodată cu ele.*”

apărut „unica – și aproape cu valoare de document – culegere de poezii, născută în cumplitele chinuri ale închisorilor comuniste, numită simplu *Poezii din închisori*, culegere datorată publicistului – el însuși poet de real talent – Zahu Pană.”

Interviul debutează cu o întrebare referitoare la determinarea întocmirii unei astfel de cărți, la care interlocutorul argumentează că a tipărit-o din „necesitatea salvării poeziilor din închisori”, din acel spațiu ostil, în care, așa cum arată poetul, poeziile „nu se scriau, aceste poezii se creau”, pentru că „memoria deținuților a fost cea mai bună hârtie, cea mai bună bandă de magnetofon.” Dezvăluind modalitatea de „scriere” și mai ales de memorare a poemelor în condițiile din închisoare, Zahu Pană aduce noi detalii: „Poeții, de multe ori când ajungeau la sfârșitul poeziei, concentrați, nu mai știau cu ce au început. Atunci apăreau cei care memoraseră poezia de la început, și în felul acesta se refăcea poezia. Singurul care avea o memorie fantastică a fost Radu Gyr, care nu și-a uitat niciodată una din poezii. Nu este nici un secret acum dacă dezvăluim felul cum se scriau pentru faptul că organele de perchezitie de fiecare dată au dat peste aceste lucruri. Pe fundul gamelelor se dădea cu săpun, peste care se puneau un strat subțire de D.T.T., apoi, ca în epocile antice, se scria cu câte un ciob, sârmă sau ac.”

Pentru reprimarea oricărei creații, „pentru un petic de hârtie de mărimea unei foițe de țigară, erai maltratată și ținut zile întregi dezbrăcat în celula neagră, fără pat și fără rația de mâncare”, ne destăinuie cel care a fost el însuși una dintre aceste victime, condamnat la 10 ani de închisoare²¹. Și mai departe: „Pentru recitarea unor poezii din închisori s-au dat condamnări între 10 și 25 de ani, pentru difuzarea lor s-a dat muncă silnică pe viață, iar pentru trecerea lor în lumea liberă s-au inventat comploturi pentru care s-a dat sentința de condamnare la moarte. Dintre cei condamnați, unii au scăpat cu viață și s-au întors acasă „cum se întorc strigoii”, dar alții au murit, ducând cu ei într-o lume mai bună versuri memorate în anii grei de regim celular, când timpul se scurgea între rugăciune și poezie.”

Despre structura volumului, ce poeți include, ce capitole, numărul de poezii etc. aflăm de asemenea din răspunsul autorului antologiei, după cum urmează: „Volumul depășește 600 de pagini, cuprinde 29 de poeți și 14 poezii neidentificate. Totalul poeziilor este de 263, dintre care marile balade *Balada codrului fără haiduci*, *Balada clopotarului din stele*, *Balada Miorița* (noua variantă a lui Radu Gyr despre ce se întâmplă după moartea păstorului) și *Balada ucenicului cu ochi albaștri*, ucenicul de olar. Din Nichifor Crainic am putut să salvez integral balada *Baldovin și Mădălina*, *Balada Doinei*, precum și celebrele poezii *Eu, Tu*, *Cântecul potirului* și altele.”

Din interviu, cititorul de astăzi află și alte detalii importante, nu numai despre condițiile de detenție, dar și despre ediții anterioare ale poeziei din închisori, precum și nume de poeți sau editori care s-au străduit să tipărească astfel de cărți la Lisabona, Paris, Madrid ori Sao Paolo.²²

²¹ „Am executat în total 13 ani de închisoare în România, dar cea care mi-a lăsat cele mai grozave amintiri este Jilava, unde am stat nemișcat din această închisoare trei ani la 6-7 metri sub pământ. După aceea am cunoscut Aiudul, în perioada lui cea mai neagră de reeducare, și am lucrat la Canal.”

²² Astfel, ne informează Zahu Pană, a apărut „*Din poezia rezistenței românești*, ediție îngrijită de Victor Buescu, apărută la Lisabona în 1952, care cuprindea doi poeți cu nume literare: Ion Stegaru și Onofrei Pușcăriașul. Nu mi-a fost greu să identific în Onofrei Pușcăriașul pe Radu Gyr, dar Ion Stegaru, din toate versurile lui era un poet al rezistenței, dar nu a fost un poet deținut, și din această cauză nu apare în ediția de față, care cuprinde numai poeziile create în închisoare.” Alte ediții sunt: cea editată de Virgil Ierunca, la

Culegerea îngrijită de Zahu Pană vine să completeze această listă, cu mențiunea că la data interviului, poetul avea în pregătire un nou volum, intitulat *Cu acul pe săpun*.

Cu mândrie și fără falsă modestie, cunoscând îndeaproape poezia scrisă de deținuții regimului stalinist, Zahu Pană afirmă spre sfârșitul interviului că „în materie de poezie concentrațională România ar trebui să ocupe locul întâi pe glob” și că, din păcate, „marea operă a poeziei românești din închisori rămâne încă o necunoscută.”

Acesta a fost numai un foarte scurt exemplu din rubrica intitulată „Autograf”. Alte pagini culturale sau de interes general vor apărea în fiecare număr al ziarului *Lumea liberă*, săptămânal care poate fi receptat ca o reală pagină de istorie politică și culturală a românilor din exil.

Romanian-American Press: A Case Study – “Lumea liberă”, a Newspaper from New York

In 1988, in the Romanian-American community, four enthusiastic journalists founded a newspaper called *Lumea libera. The Free World*. („Săptămânal independent al tuturor românilor”. “An Independent Romanian Weekly”).

Soon, this new publication became an important source of information, and also a real suport of the Romanians in their fight against Ceausescu’s communist regim. Today, we can see it as a reference point, a document of the Romanians’ life in exile.

This paper focuses on three of the newspaper’s columns – two having political issues („Lumea exilului” and „De la Nistru pan’ la Tisa”), the third, called „Autograf”, having cultural themes.

*Universitatea din Craiova
România*

Paris, în 1956, în „Caiete de dor”, care cuprinde versurile unui deținut ce a semnat cu pseudonimul „Haiduc”; tot la Paris, în 1957, apare o broșură cu versuri semnate de Virgil D. Vasiliu, „cele mai multe din perioada Canalului”; apoi la Madrid, în 1961, „Dumitru Bacu publică volumul *Aiud*, iar doi ani mai târziu, tot el îngrijește o ediție de poezii din închisori, numită *Ofranda*. În 1964, tot Dumitru Bacu editează la Madrid volumul de poezii din închisoare *Acolo șezum și plânsem*”. Mai aproape de zilele noastre, în 1969, la Atena, apare volumul editat de Theodor Gherzuca, sub titlul *Miserere*, în 1970, Vasile Postecă, împreună cu Nicolae Novac și Nicu Dima scot prima culegere intitulată *Poeme din închisori*. „A fost poate cea mai completă ediție tipărită până atunci”, comentează editorul prezentei ediții, subliniind totodată că cea din 1970 apăruse „fără să se poată identifica poeziile pe autori.” În 1972 a urmat o altă ediție, îngrijită de arhimandritul Roman Braga, la Sao Paolo, în Brazilia, intitulată *Voi n-ați fost cu noi în celulă*, cuprinzând poezii de Radu Gyr și Nichifor Crainic.